

Ana dilimiz Güneydə milli varlığımızın mənəvi qalasıdır

Azərbaycan dili qədim kökləri, zəngin söz ehtiyatı olan, 50 milyon insanın əsas ünsiyyət vasitəsi sayılan, qonşu ölkələrdə də başa düşülən və işlədilən həmişəyaşar bir dildir. O, bizim üçün təkəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də ən üstün milli-mənəvi dəyərdir. Ana dilimiz bütün dünya azərbaycanlıları arasında körpü yaradan bir vasitədir.

Bu dildə yaranan qədim və müasir sənətkarlıq nümunələri onun bütün dövrlərdə nə qədər geniş ifadə imkanlarına malik olduğunu göstərir. Bu dildə xalqımızın qəhrəmanlıq tarixi, mübarizələrlə dolu keçmiş, əzmi, zəfəri yaşayır. Azərbaycan dili milli dövlətçilik tariximizin bütün dövrlərində diqqət mərkəzində olmuş, onun dövlət dili səviyyəsinə yüksəlməsi üçün gərgin mübarizələr aparılıb. "Azərbaycan dili" ifadəsi ürəklərə hərarət gətirən, insanı öz keçmişinə bağlayan, gələcəyə səsləyən mənəvi xəzinədir.

Ana dilimiz həm də bizim kökümüz, milli mədəniyyətimiz, özəl əxlaqımızdır. Elə məhz buna görə də Güney Azərbaycanda ötən əsrdən başlayaraq, soydaşlarımızın öz dillərindən istifadəsi əngəllənib, rəsmi səviyyədə qadağan olunub. Bu məsələ bu gün bütöv xalqımızın ən ağırlı yeridir. Güneydə yaşayan əhəlinin İran hökuməti tərəfindən sıxışdırılması, milli-mənəvi dəyərlərimizin, adət-ənənələrimizi unudurmaq cəhdi İranın dövlət siyasətinin əsas hədəfləri sırasındadır. Bu gün də həmin proses davam etməkdədir. Hakim fars şovinizmi hesab edir ki, fars dili əsasında təhsil sistemi cəmiyyətimizə öz dillərindən istifadə etməyə davam etdilər. Bu da İran dövlətinin uzun illər yürütdüyü türklərin farslaşdırılması siyasətinin iflasa uğramasına səbəb oldu.

Maraqlısı budur ki, İran dövləti, adətən, bu siyasətini mənşəcə öz xalqımıza məxsus insanların əli ilə həyata keçirməyə çalışır. XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq İran rejimləri ölkədə yaşayan azərbaycanlıların farslarla eyni kökdən olduğunu sübut etməyə çalışır, bunun üçün uydurma, heç bir elmi əsası olmayan iddialar irəli sürür. Güney azərbaycanlıların dil, milli dəyərlər, mədəniyyət fərqlərinin bu dövlətin varlığına təhdid olacağı qorxusu fars dilini ölkədə zorla yaymağa, soydaşlarımıza öz doğma dillərini unudurmağa xidmət etsə də, onlar buna nail ola bilməmişlər.

Eyni zamanada Güney Azərbaycan ərazisindəki türk mənşəli coğrafi adların dəyişdirilməsi də İranın milli ma-

raqlarına xidmət edib. Uzun bir dövr öz dilində məktəbi olmayan insanların bu dili qoruyub saxlaya bilməsi, doğrudan da möcüzədir. Bütün qadağalara baxmayaraq, ana dilində yazıb-yaradan güneyli şairlərimizdən Mirzəli Möcüz özünün "Anan təlim edən dildə" şeirində dilimizə olan düşmən münasibətdən şikayət edərək yazırdı:

Dünən şeir ilə bir namə apardım şahı-İranə,

Dedi: "Torki nə midanəm, mərə to bəççə pəndəri?"

(Türkcə bilmirəm, sən mənə uşaq sanırsan?)

Özü türk oğlu türk, əmma deyir türki cəhalətdir.

Şah rejimi dövründən İranda ana dilimizə qarşı həyata keçirilən soyqırımı, dilin unudurulması üçün aparılan iş İran dövlətinin gözlədiyi nəticəni vermədi. Bunun üçün ana dilində məktəblərin bağlanması, milli ədəbiyyata qarşı təzyiqlər, hətta soydaşlarımıza öz övladlarına türkcə adların qoyulması qadağası da yetəri olmadı. Öz soy-kökünə, qədim folkloruna, milli dəyərlərinə bağlı insanlar doğma dili unutmadılar. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, öz ana dillərindən istifadə etməyə davam etdilər. Bu da İran dövlətinin uzun illər yürütdüyü türklərin farslaşdırılması siyasətinin iflasa uğramasına səbəb oldu.

Güney Azərbaycan tarixində yalnız Rza şah hakimiyyətdən getdikdən sonra – 1941-ci ildən başlayaraq, Azərbaycan dilinə qarşı münasibətdə nisbətən yumşalma müşahidə edildi. Bu dövrdə yaranan anadilli mətbuatın da təsiri ilə milli oyanış baş verdi. 1945-ci il dekabrın 12-də Təbrizdə Azərbaycan Milli Hökuməti yaradıldı. Bu hökumət 1946-cı ilin yanvarında Azərbaycan dilini məmləkətdə rəsmi dövlət dili elan etdi. Lakin İranda şər qüvvələrin fitnəsi ilə 13 dekabr 1946-cı ildə Azərbaycan Milli Hökuməti süqut etdi. Beləliklə, onların yeritdiyi dil siyasəti də yarımçıq qaldı.

Sonrakı dövrlərdə də İran hökuməti

dilimizə, ədəbiyyatımıza qarşı çox sərt mövqe tutdu və ana dilinin heç bir səviyyədə istifadəsinə imkan vermədi. İran hökumətinin bütün cəhdləri bölgədə fars dilinin nüfuzunu yüksəltməyə, onun təhsil sistemində möhkəmlənməsinə və beləliklə də ana dilini unudurmağa yönəldi. Lakin İran hökuməti buna nail ola bilmədi, xalqın milli dəyəri olan dilini – folklor nümunələrinin yarandığı, ata-babalarının danışdığı, göz açıb gördükləri, ailələrindən əxz etdikləri doğma dilini unudurmağa müvəffəq olmadı.

Güney Azərbaycan əhalisi savadlılıq dərəcəsinə görə çox geridə qaldığından fars dilini bilmirdi və bütün qadağalara baxmayaraq, öz dillərində danışdı. Nəticədə, onların övladları da bu dili öyrəndilər. Bu da Azərbaycan dilinin unudulmağına mane olurdu. Digər tərəfdən, yaranan milli ədəbiyyat, mətbuat nümunələri dilimizin inkişafına və yayılmasına təkan verirdi.

Məhəmməd Hüseyin Şəhriyarın anadilli yaradıcılığı və 1954-cü ildə qələmə aldığı "Heydərbabaya salam" poeması Güneydə milli şüurun oyanmasında, dirçəlməsində xüsusi bir mərhələ oldu. 1960-cı illərdən başlayaraq, burada Azərbaycan dilində əsərlər çap olunmağa başladı. Onların içərisində ana dilində əsərlər yazan və milliyətçi fikirləri ilə tanınan Səməd Behrənginin yaradıcılığını xüsusi qeyd etmək lazımdır.

1979-cu ildə İran İslam İnqilabı başa çatdıqdan sonra yenidən milli hüquqlar uğrunda mübarizə başladı. Bu mübarizənin əsas hərəkatverici qüvvələrindən biri də inqilabdan sonra Quzey Azərbaycandan öz yurduna qayıtmış demokrat ziyalılar idi. Bu zaman referendum yolu ilə qəbul edilmiş konstitusiyada yenə də insanlara milli dildə təhsil hüququ tam verilmədi, yalnız ana dilinin fars dili ilə yanaşı öyrədilməsi nəzərdə tutuldu. Bütün dövlət yazışmaları fars dilində aparıldı.

Əslində, konstitusiyada öz əksini tapan bu müddəalar yalnız kağız üzərində idi. Azərbaycan dilinə yenə də gözlənilən hüquqlar verilmədi və ana dilinin tədrisi mümkün olmadı. Yalnız mətbuatda Azərbaycan dilindən məhdud istifadə mümkün oldu. İranda uzun illər gedən mübarizələr isə dilimizin buxovlardan azad olması ilə nəticələnmədi.

Düzdür, İranda müxtəlif dövrlərdə yaranmış təşkilatlar Azərbaycana muxtariyyət, hətta bəzən müstəqillik, ana dilimizin dövlət dili elan olunması kimi tələblər irəli sürürlər. Lakin ötən dövrlərdə azərbaycanlılar arasında vahid, güclü təşkilatlanma olmadığı üçün onların dil uğrunda mübarizəsi də tam olaraq öz həllini tapa bilmir. Bütün bunlara baxmayaraq, ana dilimiz yenə də Güneydə milli varlığımızın mənəvi qalasıdır.

Nuray ƏLİYEVA,
AMEA Naxçıvan Bölməsinin
əməkdaşı, dosent